

BEATA GIERCZAK-KORZENIOWSKA

Uniwersytet Rzeszowski, Polska
University of Rzeszów, Poland

KRZYSZTOF SZPARA

Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział w Rzeszowie, Polska
Polish Geographical Society, Rzeszów Branch, Poland

MATEUSZ STOPA

University of Stavanger, Norway

Zmiany w ruchu turystycznym w czasie pandemii COVID-19 na przykładzie województwa podkarpackiego

Changes in tourist traffic during the COVID-19 pandemic: case study of the Podkarpackie Voivodeship (Poland)

Streszczenie: Pandemia COVID-19 w sposób szczególnie wpłynęła na usługi turystyczne. Celem artykułu jest omówienie zmian w wybranych elementach struktury ruchu turystycznego (turystów i odwiedzających jednodniowych) w czasie pandemii COVID-19 w województwie podkarpackim w 2020 i 2021 r. W tekście porównano wyniki dwóch pomiarów ruchu turystycznego, przeprowadzonych według tej samej metodologii. Pierwsza edycja badania była realizowana w czasie chwilowego poluzowania obostrzeń pandemicznych dla sektora usług. W 2021 r. rządowa polityka przeciwdziałania pandemii miała już inny charakter, co przełożyło się na swobodniejszy ruch turystyczny. Lockdown i związane z nim ograniczenia w turystyce zagranicznej przełożyły się na zintensyfikowanie turystyki krajowej w 2020 r. Była ona podejmowana w warunkach dużej niepewności i w sposób nastawiony na zachowanie bezpieczeństwa zdrowotnego. Poluzowanie obostrzeń i złagodzenie polityki pandemicznej w 2021 r. oznaczały stopniowy powrót do przedpandemicznych wzorców konsumpcji turystycznej. Znalazło to odzwierciedlenie w strukturze ruchu turystycznego. Prezentowanie wyniki badań mogą być przydatne dla instytucji odpowiedzialnych za prowadzenie polityki turystycznej w regionie, dla przedsiębiorców z branży turystycznej, a także dla naukowców zainteresowanych zmianami zachodzącymi w turystyce w czasie pandemii COVID-19.

Abstract: COVID-19 pandemic has influenced the lives of many Polish citizens. The changes have been visible particularly in tourist services. The aim of the paper is to present how specific elements of the structure of tourist traffic (both tourists and one-day visitors) changed due to COVID-19 pandemic in Podkarpackie Voivodeship in 2020 and 2021. The argumentation is based on comparison of the results of two research measurements conducted in 2020 and 2021 within the same methodology. The first edition took place in situation of temporary loosening of the restriction, while in 2021 the government's pandemic policy had a completely different character (tourism was possible without any major restrictions). Lockdown and related restrictions resulted in more intensive domestic tourism in 2020, which was implemented in situation of uncertainty and with focus on health security. Loosening the restrictions and milder pandemic policy in 2021 had consequences in return to pre-pandemic patterns of tourism. The results may be useful for institutions responsible for tourism policy in the region and for entrepreneurs from the tourism industry, as well as for scientists interested in changes taking place in tourism during COVID-19 pandemic.

Słowa kluczowe: COVID-19; ruch turystyczny; Polska; województwo podkarpackie

Keywords: COVID-19; Podkarpackie Voivodeship; Poland; tourist traffic

Otrzymano: 18 lutego 2022

Received: 18 February 2022

Zaakceptowano: 14 kwietnia 2022

Accepted: 14 April 2022

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Gierczak-Korzeniowska, B., Szpara, K., Stopa, M. (2022). Zmiany w ruchu turystycznym w czasie pandemii COVID-19 na przykładzie województwa podkarpackiego. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 36(2), 159–176. doi: <https://doi.org/10.24917/20801653.362.10>

WSTĘP

Pandemia COVID-19 wpłynęła na życie wielu Polaków. W sposób szczególny zmiany były widoczne w usługach turystycznych. Jest to zrozumiałe, ponieważ turystyka bardzo szybko reaguje na wszelkie zagrożenia, zarówno o charakterze przyrodniczym, jak i pozaprzyrodniczym. Przejawia się to zazwyczaj w zmianach wielkości i struktury ruchu turystycznego.

Zbieg okoliczności sprawił, że planowane od dłuższego czasu na lato 2020 r. cykliczne badania ruchu turystycznego w województwie podkarpackim przypadły na czas pandemii COVID-19. Był to sezon, który zdecydowanie nie odpowiadał normom właściwym dla turystyki w tym regionie. Istniało ryzyko, że w planowanym wówczas testowaniu narzędzia – połączonym z pilotażowymi badaniami – przeszkodzi niska frekwencja turystów. Podjęto zatem decyzję o przeprowadzeniu ich w trzech powiatach, charakteryzujących się według GUS największym ruchem turystycznym: bieszczadzkiem, leskim i w mieście Rzeszów. W 2021 r. przeprowadzono już pełne badania.

Przyjęta metodologia cyklicznych badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim zakłada monitorowanie cech społeczno-demograficznych oraz opinii na temat walorów turystycznych województwa podkarpackiego w trzech typach powiatów: o największym, przeciętnym i najmniejszym w skali województwa rocznym ruchu turystycznym (mierzonym według oficjalnych danych statystycznych dostępnych w BDL GUS). W artykule przedstawiono wybrane wyniki badań dotyczące wyłącznie powiatów o największym ruchu turystycznym i porównano dane z lat 2020 i 2021.

Zgromadzone dane uzupełniają oficjalną statystykę GUS, która dostarcza wielu ważnych i cennych informacji, jednak pozwala jedynie szacować wielkość ruchu turystycznego¹. Nie daje więc odpowiedzi na pytania o strukturę tego ruchu i opinie respondentów na temat regionu. Badania ruchu turystycznego pozwalają tę wiedzę znacznie pogłębić.

Celem artykułu jest pokazanie zmian wybranych elementów struktury ruchu turystycznego (turystów i odwiedzających jednodniowych) w czasie pandemii COVID-19 w województwie podkarpackim w 2020 i 2021 r.

Prezentowanie wyników mogą być przydatne dla instytucji odpowiedzialnych za prowadzenie polityki turystycznej w regionie, dla przedsiębiorców z branży turystycznej, a także dla naukowców zainteresowanych zmianami zachodzącymi w turystyce w czasie pandemii COVID-19.

¹ Autorzy używają sformułowania „szacunek”, ponieważ dane GUS obejmują ruch turystyczny mierzony wyłącznie w obszarze bazy noclegowej, a pomijają ruch związany z atrakcjami turystycznymi. Niestety nie uwzględniają one całej bazy noclegowej, a wyłącznie obiekty oferujące 10 lub więcej miejsc noclegowych. Ponadto nie obejmują odwiedzających jednodniowych.

RUCH TURYSTYCZNY A PANDEMIA COVID-19

W wyniku rozprzestrzeniania się pandemii COVID-19 turystyka – jako jedna z gałęzi wielu gospodarek narodowych – odniosła duże straty (Ozili, Arun, 2020). Liczni autorzy już wcześniej ostrzegali przed możliwością wystąpienia kryzysu pandemicznego dotykającego społeczeństwo i turystykę na dużą skalę (Abukhalifeh, Faller., Ahmad, Tadros, 2018; Scott, Gössling, 2015; Rossello, Santana-Gallego, Awan, 2017). F.M. Burkle (2006) przekonuje, że związki między pandemią a podróżami mają fundamentalne znaczenie dla zrozumienia bezpieczeństwa zdrowotnego i globalnych zmian. Bezpieczeństwo indywidualne stanowi zazwyczaj jedno z głównych kryteriów wyboru miejsca docelowego podróży w celach turystyczno-wypoczynkowych i jest elementem triady: atrakcyjność – bezpieczeństwo – koszt (Bernaś, Pujer, 2014).

Po ogłoszeniu 14 marca 2020 r. stanu zagrożenia epidemicznego w Polsce została ograniczona działalność związana z prowadzeniem obiektów noclegowych i miejsc krótkotrwałego zakwaterowania, jak również działalność w zakresie lecznictwa uzdrowiskowego. Wprowadzone ograniczenia spowodowały znaczny – ponad 60% – spadek liczby turystów korzystających z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych już w marcu 2020 r. W kwietniu spadki zarówno liczby turystów, jak i udzielonych im noclegów w porównaniu z analogicznym miesiącem poprzedniego roku wynosiły ponad 90%. Natomiast w miesiącach lipiec, sierpień i wrzesień liczba turystów była mniejsza odpowiednio o 31%, 24% i 33%, a liczba udzielonych noclegów – o 29%, 19% i 27% w porównaniu z wartościami z roku poprzedniego. W ciągu całego 2020 r. z turystycznych obiektów noclegowych skorzystało 18,8 mln turystów, tj. o 49% mniej niż rok wcześniej. Turystów krajowych było mniej o 43%, a zagranicznych – o 70% (GUS, 2020).

Warto dodać, że pierwszym krajem dotkniętym przez pandemię COVID-19 były Chiny i to właśnie tamtejsza turystyka jako pierwsza odczuła negatywne konsekwencje izolacji i obostrzeń (Ayittei i in., 2020). Podobna sytuacja miała miejsce w wielu regionach we Włoszech. W marcu 2020 r. w Rzymie anulowano prawie 90% rezerwacji w hotelach i biurach podróży, natomiast na Sycylii wskaźnik ten wyniósł 80% (Folinas, Metaxas, 2020). Zauważalny spadek rezerwacji do Las Vegas od lutego 2020 r. odnotowały linie Southwest Airlines w USA (Ren, 2020). Podobną sytuację potwierdziły w marcu i kwietniu linie Virgin Atlantic w odniesieniu do Cypru (Tornos, 2020).

Inercję w ruchu turystycznym można uzasadnić obowiązującymi restrykcjami i ograniczeniami, które zakładały wyeliminowanie kontaktu osobistego pomiędzy uczestnikami ruchu turystycznego, co w znacznym stopniu uniemożliwiło podejmowanie podróży oraz wstrzymało turystykę (Sigala, 2020). Do grupy ważkich uwarunkowań, które miały bezpośredni wpływ na funkcjonowanie światowego sektora turystycznego, należy zaliczyć m.in. zamykanie granic państwowych, wstrzymanie ruchu lotniczego i ograniczenie przemieszczenia się ludzi w ściśle określonych celach (służbowych, zdrowotnych; Wells i in., 2020). Z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyznać zatem, że branża będzie przez wiele lat odbudowywać się po stratach poniesionych w wyniku dwu- czy nawet trzyletnich ograniczeń w ruchu i w wyniku innych obostrzeń (Jędrzejowska, Wróbel, 2020; Mirchandani, 2020).

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH POWIATÓW

Województwo podkarpackie znajduje się w południowo-wschodniej części Polski. Zajmuje powierzchnię 17 846 km² i w 2019 r. było zamieszkane przez 2 127 200 mieszkańców (*Województwo podkarpackie*, 2020). Graniczy z Ukrainą i Słowacją, a na terenie Polski sąsiaduje z województwami małopolskim, lubelskim i świętokrzyskim. W jego południowej części znajdują się Karpaty, a na północy i północnym wschodzie – Kotlina Sandomierska i fragment Roztocza (Kondracki, 2001; Richling i in., 2021).

Bogate walory środowiska przyrodniczego oraz interesujące dziedzictwo kulturowe pogranicza stwarzają dogodne warunki do rozwoju funkcji turystycznej. W 2019 r. w województwie podkarpackim działalność prowadziły 652 turystyczne obiekty noclegowe, które dysponowały 35 705 miejscami noclegowymi, a 27 431 z nich było całorocznymi. W 2019 r. z bazy noclegowej skorzystało 1 297 039 turystów (w tym 144 118 obcokrajowców), którym udzielono 3 602 108 noclegów (w tym 279 053 obcokrajowcom). W 2020 r. – ze względu na pandemię i związane z nią obostrzenia – liczba turystów korzystających z bazy noclegowej zmalała do poziomu z 2011 r. i wyniosła 710 300 osób (w tym 44 800 obcokrajowców; *Turystyka na Podkarpaciu w 2020 r.*, 2021). Jednak rzeczywista wielkość i struktura ruchu turystycznego mogą się różnić od przytoczonych powyżej informacji, ponieważ dane GUS nie uwzględniają obiektów noclegowych mających mniej niż 10 miejsc noclegowych. Ponadto GUS nie ujmuje w swych statystykach odwiedzających jednodniowych. Ruch turystyczny koncentruje się w górskiej części województwa, szczególnie w Bieszczadach Zachodnich i Górach Sanocko-Turczańskich. W ujęciu administracyjnym największy ruch turystyczny jest notowany w powiatach bieszczadzkiem i leskim oraz w stolicy województwa – w Rzeszowie (rycina 1).

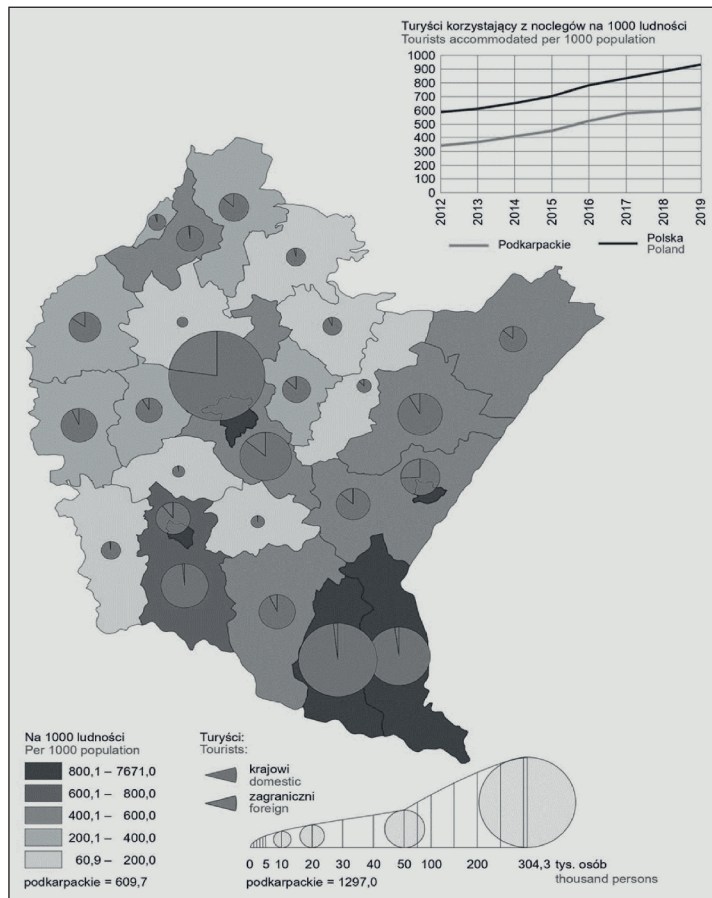
Powiat bieszczadzki zajmuje powierzchnię 1139 km². W 2019 r. był zamieszkały przez 21 664 osoby. Na jego terenie zlokalizowano 72 turystyczne obiekty noclegowe, co daje mu drugą lokatę w województwie (*Powiat bieszczadzki*, 2020). Powiat leski zajmuje powierzchnię 835 km². W 2019 r. był zamieszkały przez 26 441 osób. Zlokalizowano na jego terenie 183 turystyczne obiekty noclegowe, co zapewnia mu pierwszą pozycję w województwie (*Powiat leski*, 2020).

W południowej części obu powiatów znajdują się Bieszczady Zachodnie (Wysockie; Szpara, Łanczont, Chabudziński, 2021). Unikatowe walory przyrodnicze Karpat Wschodnich objęto ochroną m.in. w Bieszczadzkiem Parku Narodowym – największym górskim parku narodowym w Polsce. Wraz z innymi obszarami chronionymi na terenie Polski, Słowacji i Ukrainy park ten tworzy Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie” (Winnicki, Zemanek, 2009). Od północy z Bieszczadami graniczą góry Sanocko-Turczańskie, gdzie najważniejszą atrakcją turystyczną stanowi zbiornik zaporowy na rzece San – Jezioro Solińskie. Jest to największy pod względem objętości zbiornik na terenie kraju. Oba mezoregiony fizycznogeograficzne tworzą najpopularniejszy na terenie województwa region turystyczny. Dominują w nim formy turystyki aktywnej (w tym górska turystyka piesza; Rut, 2002; Widak, 2020) oraz wypoczynkowej (w tym turystyka wiejska; Szpara, 2011), a także różne formy aktywności związanych z wypoczynkiem nad wodą. Unikatowe walory przyrodnicze i kulturowe, w tym wpisane na listę UNESCO, stwarzają doskonałe warunki dla turystyki krajoznawczej (Durydiwka, 2011; Szpara, 2016).

Miasto Rzeszów zajmuje powierzchnię 126 km². W 2019 r. było ono zamieszkane przez 196 208 osób. Zlokalizowano na jego terenie 46 turystycznych obiektów

noclegowych, co daje mu czwartą lokatę w województwie (*Miasto Rzeszów*, 2020). Rzeszów znajduje się w centralnej części województwa podkarpackiego, na granicy Pogórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej (Ćwik i in., 2021). Ma bardzo dobre położenie komunikacyjne, na skrzyżowaniu ważnych tras międzynarodowych prowadzących na Słowację i Ukrainę, przy autostradzie i linii kolejowej. Nieopodal znajduje się nowoczesny port lotniczy Rzeszów-Jasionka (Szpara, 2010). Walory turystyczne miasta są interesujące, lecz ustępują wielu innym miejscom w regionie. Jest to natomiast największy ośrodek administracyjny, akademicki i gospodarczy w województwie podkarpackim (Sobala-Gwosdz, 2005), związany m.in. z Doliną Lotniczą (Radomska, 2011). Szczególnie charakterystyczne dla miasta są różne formy turystyki biznesowej (w tym indywidualne podróże służbowe, turystyka kongresowa; Cichocka, Krupa, 2019), a także fanoturystyka czy turystyka zabawy. Dużym zainteresowaniem wśród odwiedzających jednodniowych cieszą się centra handlowo-usługowe (Gierczak-Korzeniowska, Szpara, Stopa, 2021).

Rycina 1. Osoby korzystające z turystycznych obiektów noclegowych w województwie podkarpackim na 1000 mieszkańców według powiatów w 2019 r.

Źródło: *Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego 2020*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, <https://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-województwa-podkarpackiego-2020,5,17.html>

METODYKA BADAŃ

Prezentowane w artykule dane pochodzą z dwóch badań ruchu turystycznego przeprowadzonych przez Podkarpacką Regionalną Organizację Turystyczną w województwie podkarpackim w 2020 i 2021 r. Oba badania zrealizowano w okresie letnim, z wykorzystaniem tego samego narzędzia (chodzi nie tylko o metodę i technikę badania, lecz także o ten sam kwestionariusz pytań). Co więcej, w celu możliwie dokładnego uchwycenia zmian w regionalnym ruchu turystycznym, jakie wywołała pandemia COVID-19 i związane z nią restrykcje i obostrzenia, zestawiono ze sobą dane pozyskane w obu latach pomiarowych w dokładnie tych samych powiatach (i bardzo podobnych miejscach pomiarowych). Ponadto wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące ruchu turystycznego za lata 2019 (*Turystyka w 2019 r.*, 2020) i 2020 (*Turystyka na Podkarpaciu w 2020 r.*, 2021).

Badanie zostało zrealizowane na podstawie założeń i wytycznych zawartych w *Metodologii cyklicznych badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim* (Szpara, Gierczak-Korzeniowska, Stopa, 2020), precyzyjnie określających kształt i zawartość kwestionariusza, przebieg każdego pomiaru, a także dobór miejsc pomiarowych i próby badawczej. Kwestionariusz rozpoczynał się od pytań demograficznych i pytań o fakty, związanych z organizacją pobytu w województwie podkarpackim. W drugiej części respondenci oceniali walory turystyczne województwa podkarpackiego (wypoczynkowe, krajoznawczo-przyrodnicze, pozaprzyrodnicze i specjalistyczne). W sumie kwestionariusz zawierał 33 pytania: jednokrotnego i wielokrotnego wyboru, otwarte i półotwarte, a także pytania tabelaryczne – mierzące ponad 290 zmiennych.

Odrębnym wyzwaniem było zapewnienie losowości i reprezentatywności próby badawczej. Reprezentatywność dla ogólnowojevodzkiego ruchu turystycznego osiągnięto w ten sposób, że w swoich głównych założeniach próba ma charakter warstwowo-kwotowy. Przyjęto trzy podstawowe warstwy, czyli powiaty o najwyższym, średnim i najniższym notowanym przez GUS ruchu turystycznym w latach poprzednich (czyli liczbie udzielonych noclegów turystycznych, BDL). Zarówno w 2020, jak i 2021 r. do pierwszej kategorii należały powiaty: bieszczadzki, leski oraz Rzeszów. Tu należy dodać, że w 2020 r. sezon turystyczny został znacząco skrócony – do dwumiesięcznego okresu wakacyjnego (lipiec–sierpień), głównie ze względu na zamknięcie branży turystycznej w związku z COVID-19. To z kolei sprawiło, że wzrosło ryzyko, iż nie zostaną zrealizowane założone liczebności pomiarów w powiatach o mniejszym ruchu turystycznym. Dlatego też podjęto decyzję o zrealizowaniu badania wyłącznie w trzech powiatach o największym ruchu turystycznym.

Kwotowość próby badawczej oznaczała z kolei, że dla każdej warstwy i każdego powiatu wchodzącego w daną warstwę (do każdej warstwy kwalifikowano po trzy powiaty) określono stałą minimalną liczbę pomiarów. W określeniu liczebności podstawowym założeniem było to, że dla prób powyżej 1000 pomiarów błąd pomiarowy spada poniżej progu 5%, aczkolwiek większe liczebności nie modyfikują znacząco poziomu tego błędu, natomiast istotnie zwiększają koszty realizacji samego badania. Przy liczebnościach oscylujących wokół 1500–1800 pomiarów wykorzystuje się analizy statystyczne.

W ramach każdego powiatu komisja ekspertów (osoby pracujące w branży turystycznej, przewodnicy, pracownicy naukowcy zajmujący się turystyką) powoływana przez Podkarpacką Regionalną Organizację Turystyczną wskazywała do 5 lokalizacji, w których były prowadzone badania. Były to przede wszystkim lokalne atrakcje turystyczne

i miejsca szczególnie dobrze rozpoznawane i chętnie odwiedzane przez turystów. W przypadku gdy zrealizowanie zakładanej liczby pomiarów w danym miejscu było niemożliwe, należało przeprowadzić badania w bazie noclegowej w promieniu 10 km od wskazanego przez ekspertów miejsca pomiarowego.

Losowość próby została zapewniona przez dwa założenia. Po pierwsze, pomiędzy dniami pomiarowymi musi wystąpić przerwa (w 2020 r. była ona pięciodniowa – ze względu na pandemię i skrócony sezon turystyczny, w 2021 r. wynosiła już ona 25 dni). Co więcej, badania były przeprowadzone w dwóch dniach roboczych oraz dwóch dniach weekendu. Tym samym uniknięto kumulacji turystów w danym miejscu pomiarowym ze względu na jakieś miejscowe wydarzenie, co mogłoby przełożyć się na uzyskane wyniki. Po drugie, ankieterzy realizujący badanie w terenie byli dokładnie instruowani, że do badania zapraszają co 15. osobę, która miją ich w danym miejscu pomiarowym (oczywiście po zweryfikowaniu jej statusu turystycznego). Tym samym dzięki zastosowanemu rozwiązaniu próba badawcza każdorazowo ma charakter warstwowo-kwotowo-losowy.

Warto dodać, że badanie w 2020 r., które zostało wykonane na 948 respondentach, miało charakter pilotażu, aczkolwiek przeprowadzono je według opisanych powyżej procedur, testując ich przejrzystość i efektywność. Jedynym ograniczeniem, o którym wspomniano wcześniej, była obawa o brak turystów w powiatach o mniejszym ruchu turystycznym, przez co zdecydowano się zrealizować pilotaż jedynie w powiatach bieszczadzkim, leskim i Rzeszowie. W badaniu w 2021 r. wzięły udział w sumie 1823 osoby. Jednak edycja ta została zrealizowana na pełnej próbie ogólnowojewódzkiej, co oznaczało, że pomiary prowadzono także w sześciu innych powiatach. Na potrzeby prezentowanych w artykule analiz wybrano jedynie te pomiary, które ponownie przeprowadzono w powiatach bieszczadzkim, leskim i Rzeszowie – łącznie były to 604 pomiary.

W konsekwencji uzyskano dwa duże pomiary, zrealizowane w tych samych powiatach województwa podkarpackiego – powiatach, które, jak wynika z zaprezentowanej charakterystyki, koncentrują największy ruch turystyczny w województwie – według tych samych wytycznych, za pomocą dokładnie tego samego narzędzia pomiarowego, w bardzo podobnym okresie czasu, czyli letnim sezonie wakacyjnym. Z tej perspektywy jedyną różnicą jest to, że w 2020 r. ruch turystyczny znajdował się zdecydowanie w cieniu pandemii COVID-19 i walki z nią, był też ograniczony przez liczne restrykcje, podczas gdy w 2021 r. ruch turystyczny odbywał się w sytuacji przynajmniej częściowego społecznego oswajania pandemii. Zestawienie ze sobą wyników obu edycji dla wspomnianych trzech powiatów umożliwia udzielenie odpowiedzi na pytanie o zmiany w ruchu turystycznym w czasie pandemii COVID-19 w odniesieniu do województwa podkarpackiego. Prezentowany opis wykracza poza statystyczne zestawienia oficjalnych danych Głównego Urzędu Statystycznego, ukazując demograficzne i świadomościowe czynniki leżące u podstaw konkretnych decyzji turystycznych.

Wyniki badań

Jednym z najważniejszych wyzwań w badaniu ruchu turystycznego jest identyfikacja zarówno odwiedzających jednodniowych, jak i turystów. Podział na te dwie kategorie podróży jest istotny w sytuacji ograniczonego ruchu turystycznego zewnętrznego (przyjazdy z innych regionów Polski lub spoza granic kraju), bowiem na znaczeniu zyskuje ruch wewnętrzny, lokalny potencjał odwiedzających, często właśnie jednodniowych. Nie mniej istotna w procesie gromadzenia danych jest analiza relacji pomiędzy tymi

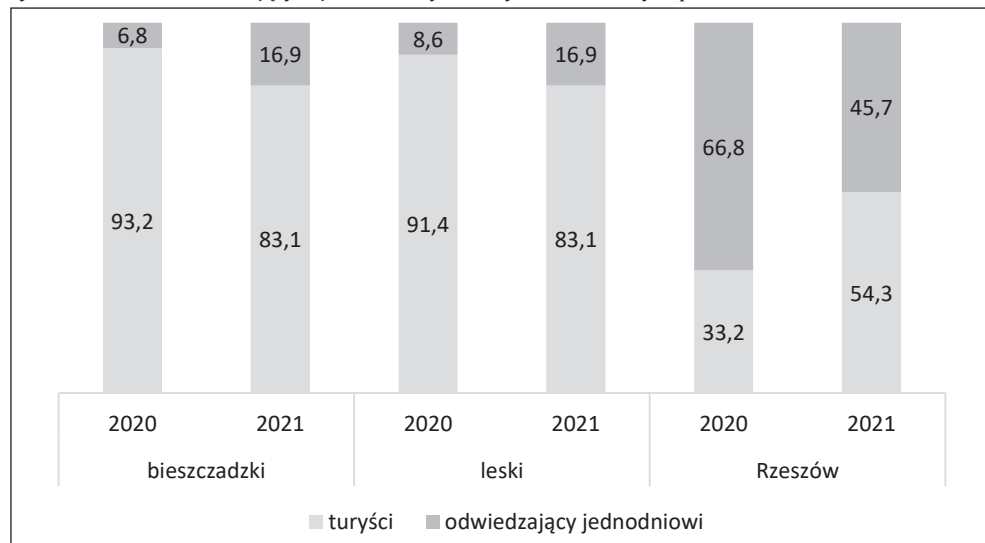
dwoma kategoriami odwiedzających – w wymiarze ilościowym (proporcji pomiędzy tymi kategoriami), motywów przyjazdu, form realizowanego pobytu, ocen poszczególnych składowych oferty turystycznej i lojalności konsumenckiej. Przeprowadzone w 2020 i 2021 r. w okresie letnim badania umożliwiły sprawdzenie, czy i w jaki sposób zmienił się profil cech społeczno-demograficznych badanych, ich sposoby podróży, organizacja wyjazdu i wydatki z tym związane.

Struktura ruchu turystycznego i realizacja pobytu

Uwzględniając kategorię podróżnych w analizowanych powiatach (bieszczadzki, leski, Rzeszów) w badanych latach, należy zauważyć, że w 2020 r. spośród 946 ankietowanych aż 694 osoby (73,4%) stanowili turyści, a 252 osoby (26,6%) – odwiedzający jednodniowi. Turyści stanowili zdecydowaną większość w powiatach bieszczadzkim (93,2%) i leskim (91,4%), natomiast w Rzeszowie dominowali odwiedzający jednodniowi (66,8%). W 2021 r. nastąpiły pewne zmiany. Spośród 601 respondentów 442 osoby (73,5%) stanowili turyści, a 159 osób (26,4%) – odwiedzający jednodniowi. W powiatach bieszczadzkim i leskim pojawiło się więcej odwiedzających jednodniowych (16,9%), a mniej turystów (83,1%). W Rzeszowie liczba zarówno odwiedzających jednodniowych, jak i turystów była zbliżona, jednak w przeciwieństwie do roku 2020 w 2021 r. w powiecie rzeszowskim dominowali turyści – stanowili 54,3% (rycina 2).

Powyższe dane dotyczące wyboru konkretnej lokalizacji (w tym przypadku powiatu) wśród danej kategorii podróżnych zwracają uwagę na kilka kwestii. Po pierwsze, w 2020 r. jako cel wyjazdu częściej wybierano miejsca oddalone od skupisk ludzkich. Szczególnie w wypadku pobytów z noclegiem pożądanym był wypoczynek aktywny w odosobnieniu, na łonie natury (często tereny górzyste i lesiste). Po drugie, częściej decydowano się na wyjazdy z minimum jednym noclegiem, zatem dominowali w tych regionach turyści. Odwiedzający jednodniowi w 2020 r. chętniej odwiedzali powiat rzeszowski. Krótkie

Rycina 2. Procent odwiedzających jednodniowych i turystów w badanych powiatach w 2020 i 2021 r.

wypadki, będące swego rodzaju odskocznią od codzienności i mające na celu spotkania się ze znajomymi, były charakterystyczne dla ludzi młodych. Rok 2021 i poluzowanie obostrzeń, a co za tym idzie większa swoboda i możliwości związane z przemieszczaniem się spowodowały powrót turystów do miast (Rzeszów).

W 2020 r. wśród turystów w analizowanych powiatach najliczniejszą grupę stanowiły osoby między 18 a 25 rokiem życia (33,2%), natomiast w 2021 r. – osoby między 31 a 35 (29,3%). W odniesieniu do odwiedzających jednodniowych różnic nie zidentyfikowano, zarówno w 2020 (71,6%), jak i w 2021 r. (59%) przeważały osoby młode, w przedziale między 18 a 25 rokiem życia.

Jedną z bardzo ważnych kwestii charakteryzujących pobyt turystów i odwiedzających jednodniowych jest długość trwania wyjazdu. Ma to bezpośrednie przełożenie na liczbę noclegów oraz pozostałe wydatki, które ponoszą przyjeżdżający. Odwiedzający jednodniowi, określając swój czas pobytu, mieli do wyboru trzy możliwości: 1–3 godziny, 4–6 godzin i 7–12 godzin. Najwięcej badanych, 56,7%, wybrało trzeci przedział czasowy, tj. pobyt od 7 do 12 godzin, na drugim miejscu (32,9%) znalazł się przedział od 4 do 6 godzin, a jako ostatni (10,3%) najkrótszy przedział, czyli od 1 do 3 godzin. Z kolei turyści przebywający w badanych powiatach w 2020 r. najczęściej decydowali się na pobyt liczący 14 i więcej noclegów (30,7%), a 30,3% deklarowało pobyt obejmujący od 5 do 6 noclegów. Dużą grupę – 30% – stanowili turyści, którzy na terenie województwa spędzili od 7 do 13 noclegów. Pozostali, czyli 5,3%, przeznaczili na pobyt od 1 do 2 noclegów, a 3,6% turystów wskazało od 3 do 4 noclegów (tabela 1). Deklaracje dłuższego pobytu w województwie można wyjaśnić m.in.: wiosennym ograniczeniem ruchu turystycznego, niepewnością związaną z możliwością późniejszego wyjazdu, ograniczeniem podróży zagranicznych i chęcią zrealizowania dłuższego wypoczynku na terenie kraju.

Tabela 1. Poziom deklarowanych wydatków ponoszonych przez turystów podczas pobytu w województwie podkarpackim oraz długość pobytu

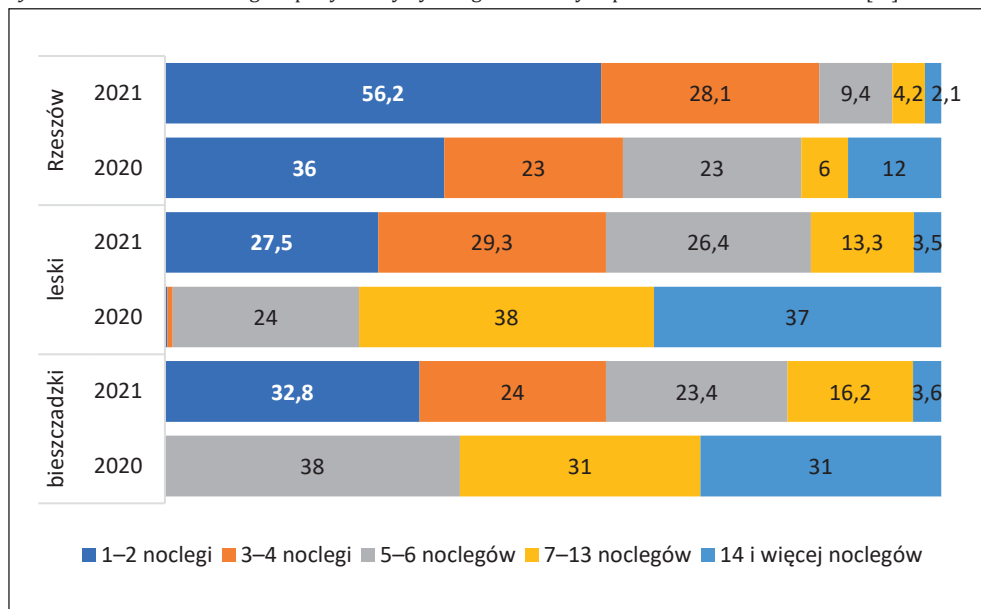
Zmienna wynikowa	2020	2021	Istotność statystyczna (p-value)
Deklarowana długość pobytu w celach turystycznych	średnio dłuższy pobyt (6–7 noclegów i więcej)	średnio krótszy pobyt (2–4 noclegi, nie dłużej niż 5–6 noclegów)	0,000
Deklarowana kwota przeznaczona na cały pobyt turystyczny	przeciętnie 2000 zł	przeciętnie więcej niż 1000 zł, ale nie więcej niż 2000 zł	0,000

Źródło: opracowanie własne

W 2021 r., w przeciwieństwie do roku 2020, największą popularnością wśród turystów cieszyły się pobyty obejmujące od 1 do 2 noclegów (31,9%). Na drugim miejscu znalazły się pobyty od 3 do 4 noclegów (26,2%). Trzecie miejsce to pobyty od 5 do 6 noclegów (20,8%). Kolejne na liście były pobyty od 7 do 13 noclegów (12%). Turyści w 2021 r. najrzadziej wybierali pobyty liczące 14 i więcej noclegów. W przypadku odwiedzających jednodniowych najwięcej badanych – 46,4% – wybrało pobyt od 7 do 12 godzin (rycina 3).

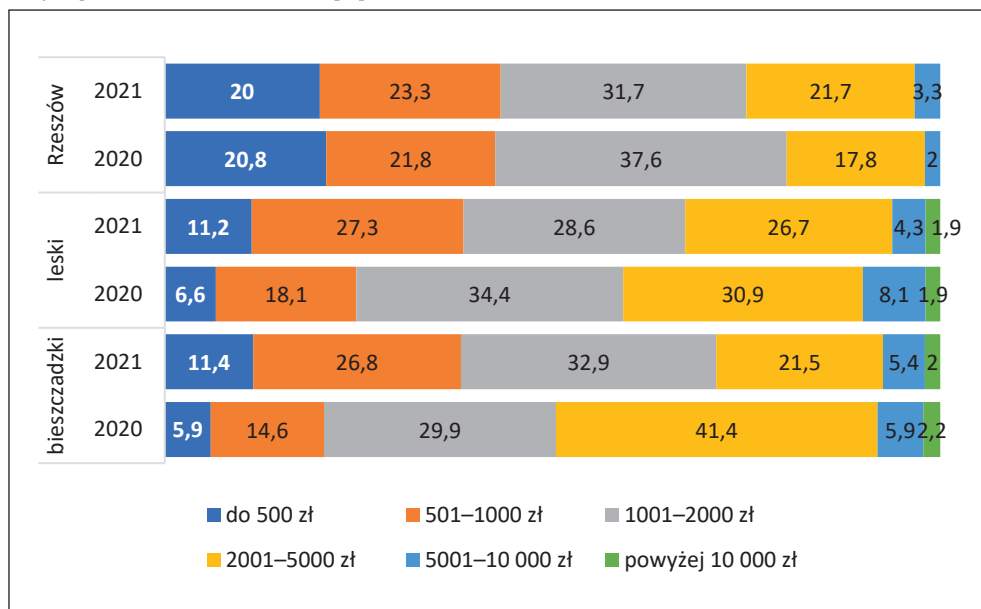
Zmianie w badanych latach uległa także kwota, jaką turyści przeznaczali na pobyt w omawianych powiatach. W 2020 r. przeszło 82% turystów zadeklarowało wydatki znajdujące się w trzech przedziałach kwotowych, między 501 a 5000 zł, przy

Rycina 3. Deklarowana długość pobytu turystycznego w badanych powiatach w 2020 i 2021 r. [%]

Źródło: opracowanie własne

Rycina 4. Deklarowany przedział, w którym mieści się cała kwota przeznaczona na pobyt turystyczny w badanych powiatach w 2020 i 2021 r. [%]

Źródło: opracowanie własne

czym najczęściej wskazywany był przedział od 2001 do 5000 zł (33,3%). W przedziale 1001–2000 zł znalazło się 32,1% badanych, a 16,7% turystów wydało kwotę pomiędzy 501 a 1000 zł. W przypadku odwiedzających największą grupę (73%) stanowiły osoby, których wydatki podczas pobytu znalazły się w pierwszym przedziale kwotowym – czyli nie przekroczyły one 500 zł.

W 2021 r. (rycina 4) w omawianych powiatach najwięcej turystów zadeklarowało wydatki znajdujące się w trzech przedziałach kwotowych, między 501 a 5000 zł, przy czym najczęściej wskazywany był przedział od 1001 do 2000 zł (25,8%). W przedziale 501–1000 zł znalazło się 22,2% badanych, a 19,9% turystów wydało kwotę pomiędzy 2001 a 5000 zł. W przypadku odwiedzających jednodniowych największą grupę (50,3%) stanowiły osoby, których wydatki podczas pobytu znalazły się – podobnie jak w 2020 r. – w przedziale od 101 do 500 zł.

Analiza wydatków obu kategorii podróżnych pozwoliła na sformułowanie kilku spostrzeżeń. Po pierwsze, bardzo duża część respondentów w 2021 r. odmówiła podania danych dotyczących środków finansowych, jakie przeznaczyci na podróż. Po drugie, w przeciwieństwie do roku 2020 turyści i odwiedzający jednodniowi przeznaczyci na wyjazd znacznie mniej środków. Wydaje się, że niepewna sytuacja związana z pandemią w znacznym stopniu decydowała o wydatkach podróżnych, choć wiele wskazuje na to, że przyjazd do województwa podkarpackiego w 2021 r. był dla licznych odwiedzających jednym z wielu wyjazdów, nie najważniejszym i nie najdłuższym.

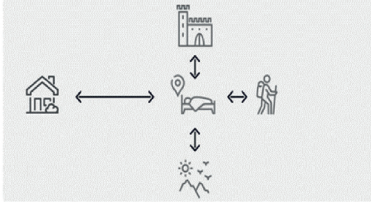
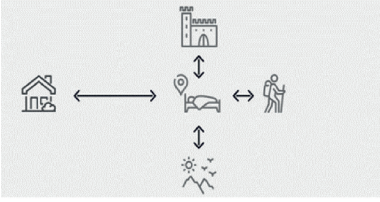

Preferowane modele ruchu turystycznego

Analizując ruch turystyczny w badanych powiatach województwa podkarpackiego, zapytano respondentów o najbliższy im model przemieszczania się i pobytu w regionie. Ankietowani wybierali spośród kilku przedstawień graficznych. Zaproponowane modele w założeniu uwzględniają pełną trasę podróży turysty oraz odwiedzającego, od momentu jej rozpoczęcia aż do zakończenia. Modele nie kategoryzują podróżnych na tych, którzy są mieszkańcami regionu, i tych, którzy są spoza województwa. Kategoria podróżnych sprzyja większemu różnicowaniu modeli przestrzennego ruchu turystycznego. Nocleg, który w tym przypadku jest obligatoryjnym aspektem podróżowania, stwarza znacznie większe możliwości wyboru kierunków i tras podróży w przeciwieństwie do odwiedzających jednodniowych.

W przypadku odwiedzających jednodniowych zarówno w 2020 jak i w 2021 r. najczęściej wybierany był model podróży do jednego miejsca pobytu bez noclegu (tabela 2). W 2020 r. w powiecie leskim, bieszczadzkim i mieście Rzeszów ten wariant podróży zadeklarowało 70,6% badanych (178 wskazań), natomiast w roku 2021 – 78% (124 wskazania). Istotny w interpretacji tego zjawiska wydaje się fakt, że wśród wszystkich odwiedzających jednodniowych znaczący procent stanowili mieszkańcy województwa podkarpackiego, dla których wybór tego modelu był uzasadniony logistycznie i organizacyjnie.

Wśród kategorii podróżnych, jaką są turyści, w wyborze modelu podróży w badanym okresie zidentyfikowano pewne zmiany. W 2020 r. wśród turystów dominował model podróży z jednym miejscem noclegu – bazą dla jednodniowych wycieczek, 68% (472 wskazania). Poza indywidualnymi preferencjami można domniemywać, że na wybór tego modelu podyktowany był przede wszystkim sytuacją związaną z pandemią wirusa SARS-CoV-2, która w znaczącym stopniu zdecydowała o ograniczeniu przemieszczania się po regionie. Liczne obostrzenia i obawa przed zarażeniem zadecydowały o wyborze

Tabela 2. Najczęściej wybierane modele ruchu turystycznego wśród turystów i odwiedzających jednodniowych

Kategoria odwiedzającego	2020 r.	2021 r.
Turysta	<p>1. Model podróży z jednym miejscem noclegu – bazą dla jednodniowych wycieczek</p> <p>Model ten charakteryzuje turystę, który zatrzymuje się na co najmniej jeden nocleg w jednym miejscu. Miejsce to stanowi bazę dla jednodniowych wycieczek w celach wypoczynkowych i/lub krajoznawczych poza miejscowością, w której znajduje się nocleg.</p>	<p>1. Model podróży z jednym miejscem noclegu – bazą dla jednodniowych wycieczek</p> <p>Model ten charakteryzuje turystę, który zatrzymuje się na co najmniej jeden nocleg w jednym miejscu. Miejsce to stanowi bazę dla jednodniowych wycieczek w celach wypoczynkowych i/lub krajoznawczych poza miejscowość, w której znajduje się nocleg.</p> <p>2. Model podróży do jednego miejsca pobytu z noclegiem (1 lub więcej)</p> <p>Model ten odnosi się do turysty, którego celem podróży jest jedno miejsce. W miejscu tym turysta zatrzymuje się na co najmniej jeden nocleg w celach wypoczynkowych i/lub krajoznawczych.</p> <p>3. Model podróży do kilku miejsc pobytu z noclegami</p> <p>Model ten opisuje turystę, który w czasie swojego wyjazdu odwiedza kilka miejsc, w których zawsze nocuje. W wybranych miejscowościach wypoczywa i/lub zwiedza.</p>
Odwiedzający jednodniowi	<p>1. Model podróży do jednego miejsca pobytu bez noclegu</p> <p>Model ten odnosi się do odwiedzającego jednodniowego, którego celem podróży jest jedno miejsce. W miejscu tym odwiedzający wypoczywa i/lub zwiedza istniejące atrakcje, ale nie korzysta z usług noclegowych.</p>	<p>1. Model podróży do jednego miejsca pobytu bez noclegu</p> <p>Model ten odnosi się do odwiedzającego jednodniowego, którego celem podróży jest jedno miejsce. W miejscu tym odwiedzający wypoczywa i/lub zwiedza istniejące atrakcje, ale nie korzysta z usług noclegowych.</p>

Źródło: opracowanie własne

jednego docelowego miejsca podróży, z ewentualnymi wycieczkami po okolicy. Zauważalne zmiany w zachowaniu i wyborze modelu przemieszczania się turystów zaobserwowano w 2021 r. Sposób organizacji pobytu turystów uległ wyraźnej dywersyfikacji. Pojawiły się trzy modele:

1. Model podróży z jednym miejscem noclegu – bazą dla jednodniowych wycieczek – 35,1% (155 wskazań).
2. Model podróży do jednego miejsca noclegowego – 26,5% (117 wskazań).
3. Model podróży do kilku miejsc pobytu z noclegami – 16,3% (72 wskazania).

Nie bez znaczenia pozostały wciąż aktualne obawy o bezpieczeństwo i zdrowie podróżujących, które przełożyły się na częstszy wybór jednego miejsca docelowego. W 2021 r. turyści wykazywali się większą odwagą w wyborze kierunków podróży i organizacji pobytu. Pewien rodzaj oswojenia z pandemią, szczepienia oraz wymogi sanitarne sprzyjały bardziej zróżnicowanej eksploracji turystycznej województwa. Warto dodać, że najczęściej wykorzystywanym środkiem transportu w realizacji omówionych modeli podróży był samochód.

Sylwetka turysty i odwiedzającego jednodniowego w 2020 i 2021 r.

Turystą w analizowanych powiatach województwa podkarpackiego w 2020 r. była najczęściej osoba młoda z wykształceniem wyższym. Dominowały kobiety, a większość turystów to pracujący na umowie o pracę. Źródłem wiedzy o atrakcjach województwa w przeważającej grupie turystów był internet. Głównym celem pobytu była turystyka aktywna, w tym szczególnie wycieczki piesze, a także wycieczki rowerowe, żeglarstwo i kajakarstwo. Uwzględniając potrzeby i motywacje oraz cechy społeczno-demograficzne wśród turystów, można wskazać dwa główne segmenty podróżujących: „aktywną rodzinę” oraz „zainteresowanego i aktywnego spacerowicza”. Rok 2021 przyniósł pewne zmiany (tabela 3). Wśród turystów większość stanowili mężczyźni, częściej też region odwiedzały osoby nieco młodsze. Znaczną część stanowili turyści nieposiadający dzieci i podróżujący z osobą towarzyszącą. Zmianie uległ również rodzaj obiektu noclegowego – w 2021 r. dominował hotel i pensjonat. Ewolucji uległy segmenty podróżujących. Pierwszy segment to „turyści wyjeżdżający dla odpoczynku aktywnego, uprawiania sportu, nawet amatorsko”, drugi segment to „turysta indywidualny, przyzwyczajony do komfortu, młody i wymagający”, trzeci segment to „wypoczywające rodziny”. Świadomość celów przyjazdu pozwala zidentyfikować charakter podróży, który w tym przypadku był zdominowany przez aktywny wypoczynek oraz poznawanie kultury regionu, co zainteresowania turystyką kulinarną i zabytkami.

Tabela 3. Profil turysty i odwiedzającego jednodniowego w 2020 i 2021 r.

Zmienne	2020 rok		2021 rok	
	Turyści	Odwiedzający jednodniowi	Turyści	Odwiedzający jednodniowi
Płeć	kobieta – 53,6%	kobieta – 54,8%	mężczyzna – 51,1%	mężczyzna – 50,3%
Wiek	26–45 lat – 56,3%	18–25 lat – 29%	18–45 lat	18–25 lat
Wykształcenie	wyższe – 49,4%	średnie – 59,1%	wyższe – 43,9%	średnie – 52,8%
Obywatelstwo	polskie – 99,3%	polskie – 99,2%	polskie – 98,9%	polskie – 100%

Liczba dzieci	1–2 dzieci – 47,6%	nie posiada – 62,2%	nie posiada – 52,9%	nie posiada – 67,9%
Sytuacja ekonomiczna	żyjemy dobrze, nie odmawiamy sobie niczego z bieżących potrzeb i od czasu do czasu wydajemy na rozrywkę, regularnie odkładamy – 45,8%	żyjemy na średnim poziomie, pozwalamy sobie na większe zakupy kilka razy w miesiącu i udaje się nam odłożyć niewielkie kwoty – 53,2%	żyjemy dobrze, nie odmawiamy sobie niczego z bieżących potrzeb i od czasu do czasu wydajemy na rozrywkę, regularnie odkładamy – 49,8%	żyjemy na średnim poziomie, pozwalamy sobie na większe zakupy kilka razy w miesiącu i udaje się nam odłożyć niewielkie kwoty – 43,4%
Główny cel pobytu	turystyka aktywna – 87,9%	turystyka aktywna – 62,3%	turystyka aktywna – 67,2%	turystyka aktywna – 38,2%
Sposób zorganizowania pobytu	we własnym zakresie z wykorzystaniem innych metod – 70,9%	we własnym zakresie z wykorzystaniem innych metod – 95,2%	we własnym zakresie z wykorzystaniem innych metod – 81,9%	we własnym zakresie z wykorzystaniem innych metod – 96,9%
Uczestnicy pobytu	rodzina i osoby spokrewnione – 47,3%	z osobą towarzyszącą – 32,2%	z osobą towarzyszącą – 36%	z osobą towarzyszącą – 50,9%
Wykorzystywany środek transportu	samochód osobowy – 84,4%	samochód osobowy – 89,3%	samochód osobowy – 80,3%	samochód osobowy – 81,8%
Miejsce noclegu	pensjonat – 18,2%; domki turystyczne – 14,1%	–	hotel – 23,8%; pensjonat – 19,7%	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Szpara, Gierczak-Korzeniowska, Stopa, 2020; Szpara, Gierczak-Korzeniowska, Stopa, 2021

Odwiedzający jednodniowy w 2020 r. to człowiek bardzo młody, w wieku 18–25 lat, posiadający wykształcenie średnie. Ponad połowę odwiedzających jednodniowych stanowiły kobiety. Pochodziły głównie z województwa podkarpackiego. Większość to pracujący na podstawie umowy o pracę i nieposiadający dzieci. Są to osoby mieszkające głównie na wsi lub w mieście od 10 do 50 tys. mieszkańców. Ich źródłem wiedzy o atrakcjach województwa są zazwyczaj własne doświadczenia oraz internet. Głównym celem pobytu jest turystyka aktywna, w tym szczególnie piesze wycieczki, a także wycieczki rowerowe, wędkarstwo i kajakarstwo oraz jazda konna. Uwzględniając potrzeby i motywacje oraz cechy społeczno-demograficzne wśród odwiedzających jednodniowych, można powiedzieć, że dominującym segmentem byli „uczący się i studenci – poszukiwacze relaksu”. W odniesieniu do tej kategorii podróżujących rok 2021 przyniósł zmianę – wzrosła liczba mężczyzn, którzy zdecydowali się odwiedzić region. Wśród odwiedzających jednodniowych dominującym segmentem byli „młodzi ludzie zorientowani na rozrywkę i aktywność”. Znaczną część tej grupy stanowili uczący się studenci, co w pewnym sensie wpłynęło na budżet, który zdecydował o wyborze tylko jednej atrakcji lub jednego miejsca pobytu.

PODSUMOWANIE

Rok 2020 przyniósł globalną pandemię COVID-19, a w konsekwencji niemożliwe do przewidzenia zmiany w turystyce. Obostrzenia sanitarne, tzw. lockdown, a także obawy o zdrowie i życie znacząco wpłynęły na turystykę, w tym na wielkość i strukturę ruchu

turystycznego. Potwierdziły to badania pilotażowe przeprowadzone na terenie województwa podkarpackiego w 2020 r. W roku 2021 turystom wciąż towarzyszyła niepewność związana z rozwojem i sytuacją branży turystycznej. Z dużą dozą ostrożności wybierano kierunki podróży i sposób podróżowania (dominowały modele z jednym miejscem docelowym). Potrzebie zrekompensowania czasu utraconego za sprawą kilku-miesięcznego lockdownu towarzyszyła niechęć spowodowana koniecznością borykania się z wymaganiami dotyczącymi certyfikatów szczepień lub negatywnych testów na obecność wirusa.

Badania przeprowadzone na terenie województwa podkarpackiego w 2020 i 2021 r. pokazały zmiany, jakie towarzyszą zachowaniom ludzi w warunkach ograniczonego bezpieczeństwa i obaw o własne życie. Im obawa jest większa, a możliwość podróżowania niewielka, tym bardziej oczywisty jest wybór własnego kraju i najbliższego regionu. Sytuacja ta uległa zauważalnej zmianie, gdy poczucie bezpieczeństwa wzrosło. W badanym okresie zaobserwowano następujące zmiany w ruchu turystycznym:

- Okres obostrzeń i lockdownu w 2020 r., a także niepewność na globalnym rynku turystycznym sprawiły, że krajowy turysta skoncentrował się na realizowaniu głównego pobytu turystycznego w Polsce, co przełożyło się na dłuższe pobyty w województwie podkarpackim. Zyskały na tym przede wszystkim powiaty charakteryzujące się największym ruchem turystycznym, zdecydowanie zaś straciły pozostałe destynacje.
- W pandemicznym 2020 r. pobyt turystyczny w województwie podkarpackim mógł pełnić funkcję głównego wyjazdu wypoczynkowego w roku dla większości badanych turystów.
- W 2021 r. pobyt w województwie podkarpackim pełnił funkcję jedynie wyjazdu uzupełniającego, jednego z wielu, krótszego i z mniejszym budżetem.
- Do województwa podkarpackiego w 2021 r. zawitał turysta nieco młodszy, bardziej wymagający i mniej skory do dłuższych i droższych pobytów.
- Powrót do stanu przedpandemicznego oznacza powrót województwa podkarpackiego do kategorii drugiego czy trzeciego wyboru w rankingu atrakcyjności turystycznej.
- Rok 2021 pokazał, że zwiększony ruch w województwie podkarpackim był wyłącznie chwilową konsekwencją zmiany zewnętrznych warunków. W sytuacji braku ograniczeń w ruchu międzynarodowym polscy turyści nadal najchętniej realizują główny wypoczynek poza granicami kraju albo w województwach nadmorskich i w województwie małopolskim.
- Lockdown tylko na chwilę zmienił konsumpcję usług turystycznych (głównie w związku z zakazem wyjazdów zagranicznych).
- Zmianie uległ charakter podróży. W 2021 r. wśród podróżnych zauważono większą skłonność i odwagę w eksploracji regionu, co znalazło potwierdzenie w wyborze modelu ruchu turystycznego.

Literatura

References

- Abukhalifeh, A., Faller, E., Ahmad, A., Tadros, S. (2018). Current Issue in Tourism: Diseases Transformation as a Potential Risks for Travellers. *Global and Stochastic Analysis*, 5, 7, 341–350.
- Ayittei, F., Ayittei, M., Chiwero, N., Kamasah, J., Dzuovor, C. (2020). Economic impacts of Wuhan 2019-nCoV ON China and the world. *Journal of Medical Virology*, 92, 473–475.

- Bank Danych Lokalnych / Turystyczne obiekty noclegowe i ich wykorzystanie / Turystyczne obiekty noclegowe – wskaźniki.
- Bernaś, B., Pujer, K. (2014). Bezpieczeństwo i zagrożenia w turystyce. *Zeszyty Naukowe WSB we Wrocławiu*, 15, 2, 223–243.
- Burkle, F.M. (2006). Globalization and disasters: Issues of public health State capacity and political action. *Journal of International Affairs*, 59, 231–265.
- Cichočka, I., Krupa, J. (2019). Turystyka biznesowa w usługach hotelarskich Rzeszowa. W: J. Krupa, K. Szpara (red.), *Problemy ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego Pogórza Dynowskiego w aspekcie zrównoważonego rozwoju turystyki*. Dynów: Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, 137–153.
- Ćwik, A., Szpara, K., Krąż, P., Łanczont, M., Ziąja, W., Chabudziński, Ł. (2021). Pogórze Środkowobeskidzkie (513.6). W: A. Richling, J. Solon, A. Macias, J. Balon, J. Borzyszkowski, M. Kistowski (red.), *Regionalna geografia fizyczna Polski*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 497–508.
- Durydiwka, M. (2011). Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju funkcji turystycznej – na przykładzie gmin bieszczadzkich. *Prace Geograficzne*, 125, 37–61.
- Folinas, S., Metaxas, T. (2020). Tourism: The Great Patient of Coronavirus COVID-2019, *Munich Personal RePEc Archive Paper*, 99666, 1–14.
- Gierczak-Korzeniowska, B., Szpara, K., Stopa, M. (2021). Regional tourism during the COVID-19 pandemic: Losses, missed opportunities and new developments for the tourism industry. *Turyzm [Tourism]*, 31(2), 65–86. Doi: <https://doi.org/10.18778/0867-5856.31.2.04>.
- Główny Urząd Statystyczny. (2020). Baza danych kultura-turystyka. Pobrano z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/turystyka/> (dostęp: 10.04.2022).
- Jędrzejowska, K., Wróbel, A. (2020). Wielki lockdown i deglobalizacja: wpływ pandemii COVID-19 na gospodarkę światową. *Rocznik Strategiczny*, 21, 1–26.
- Kondracki, J. (2001). *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Miasto Rzeszów. (2020). *Statystyczne Vademecum Samorządowca*. Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Mirchandani, R. (2020). Five Global Issues to Watch in 2021, United Nations Foundation. Pobrano z: <https://unfoundation.org/blog/post/five-global-issues-to-watch-in-2021/> (dostęp: 17.10.2021).
- Ozili, P.K., Arun, T. (2020). Spillover of COVID-19: Impact on the Global Economy. *SSRN Electronic Journal*, 10.
- Powiat bieszczadzki. (2020). *Statystyczne Vademecum Samorządowca*. Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Powiat leski. (2020). *Statystyczne Vademecum Samorządowca*. Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Radomska E. (2011). Ocena funkcjonowania klastra Dolina Lotnicza. *Zarządzania Zmianami*, 1, 1–23.
- Richling, A., Solon, J., Macias, A., Balon, J., Borzyszkowski, J., Kistowski, M. (red.). (2021). *Regionalna geografia fizyczna Polski*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Rocznik Statystyczny Województwa Podkarpackiego. (2020). *Urząd Statystyczny w Rzeszowie*. Pozyskano z: <https://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-województwa-podkarpackiego-2020,5,17.html>
- Rossello, J., Santana-Gallego, M., Awan, W. (2017). Infectious disease risk and international tourism demand. *Health Policy and Planning*, 32.
- Rut, J. (2002). *Turystyka aktywna w Euroregionie Karpackim*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Scott, D., Gössling, S. (2015). What could the next 40 years hold for global tourism?. *Tourism Recreation Research*, 40, 269–285.
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of Business Research*, 117, 312–321.
- Sobala-Gwosdz, A. (2005). *Ośrodki wzrostu i obszary stagnacji w województwie podkarpackim*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szpara, K. (2010). *Funkcjonowanie i perspektywy rozwoju Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka*. W: A. Panasiuk (red.), *Potencjał turystyczny – zagadnienia przestrzenne*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 569–579.
- Szpara, K. (2011). *Agroturystyka w Karpatach Polskich*. W: M. Mika (red.), *Prace Geograficzne*, zeszyt 125. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, 161–178.

- Szpara, K. (2016). *Rozwój ruchu turystycznego*. W: J. Wolski (red.), *Bojkowszczyzna Zachodnia – wczoraj, dziś i jutro*, t. 2. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Polska Akademia Nauk, 445–472.
- Szpara, K., Łanczont, M., Chabudziński, Ł. (2021). Beskidy Lesiste (522.1). W: A. Richling, J. Solon, A. Macias, J. Balon, J. Borzyszkowski, M. Kistowski (red.), *Regionalna geografia fizyczna Polski*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 533–538.
- Szpara, K., Gierczak-Korzeniowska, B., Stopa, M. (2020). *Raport z badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim*. Rzeszów: Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna.
- Szpara, K., Gierczak-Korzeniowska, B., Stopa, M. (2021). *Raport z badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim*. Rzeszów: Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna.
- Szpara, K., Gierczak-Korzeniowska, B., Stopa, M. (2020). *Metodologia cyklicznych badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim*, *Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna*. Pozyskano z: <https://podkarpackie.travel/assets/media/metodologia-cyklicznych-badan-ruchu-turystycznego-w-woj-podkarpackim-15-05-2020.pdf> (dostęp: 10.04.2022).
- Tornos, N. (2020). *Cyprus tourism hopes warmer weather would end the coronavirus crisis*. Pozyskano z: <https://www.tornosnews.gr/en/tourism-businesses/markets/39309-cyprus-tourism> (dostęp: 7.03.2021).
- Turystyka na Podkarpaciu w 2020 r.* (2021). Pozyskano z: <https://rzeszow.stat.gov.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/turystyka-na-podkarpaciu-w-2020-roku,268,1.html> (dostęp: 10.03.2021).
- Turystyka na Podkarpaciu w 2020 r.* (2021). Informacja prasowa, Urząd Statystyczny w Rzeszowie.
- Turystyka w 2019 r.* (2020). Główny Urząd Statystyczny. Pozyskano z: <https://rzeszow.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/sport-turystyka/turystyka-w-2019-roku,6,1.html> (dostęp: 10.04.2022).
- Wells, C.R., Sah, P., Moghadas, S.M., Pandey, A., Shoukat, A., Wang, Y., Wang, Z., Meyers, L.A., Singer, B.H., Galvani, A.P. (2020). Impact of international travel and border control measures on the global spread of the novel 2019 coronavirus outbreak. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 117(13), 7504–7509.
- Widak, L. (2020). Zrównoważone trasy rowerowe typu „singletrack”. *Karpacki Przegląd Społeczno-Kulturalny*, 4(43), 22–23.
- Winnicki, T., Zemanek, B. (2009). *Przyroda Bieszczadzkiego Parku Narodowego*. Ustrzyki Dolne: Wydawnictwo Bieszczadzkiego Parku Narodowego.
- Województwo podkarpackie. (2020). *Statystyczne Vademecum Samorządowca*. Urząd Statystyczny w Rzeszowie.

Beata Gierczak-Korzeniowska, dr, pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Ekonomiki i Zarządzania, Instytut Ekonomii i Finansów na Uniwersytecie Rzeszowskim. Specjalizuje się w badaniach gospodarki turystycznej, ze szczególnym uwzględnieniem transportu lotniczego. Jej zainteresowania dotyczą także zagadnień kulturowych aspektów przedsiębiorczości, zwłaszcza *benchmarking* i *benchlearning* w kontekście zarządzania przedsiębiorstwem. Współautorka koncepcji metodologii cyklicznych badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim na zlecenie Podkarpackiej Regionalnej Organizacji Turystycznej.

Beata Gierczak-Korzeniowska, PhD, researcher and lecturer in the Department of Economics and Management, Institute of Economics and Finance, University of Rzeszów. She specialises in tourism economy research, with particular emphasis on air transport. She is also interested in the issues of cultural aspects of entrepreneurship, especially benchmarking and benchlearning in the context of enterprise management. Co-author of the concept of the methodology of cyclical research on tourist traffic in the Podkarpackie Voivodeship, commissioned by the Podkarpackie Regional Tourism Board.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2460-2543>

Adres/Address:

Uniwersytet Rzeszowski
Instytut Ekonomii i Finansów
Katedra Ekonomiki i Zarządzania
ul. M. Źwiklińskiej 2

35-601 Rzeszów, Polska

e-mail: beatagierczak@ur.edu.pl

Krzysztof Szpara, dr, geograf, wieloletni pracownik naukowo-dydaktyczny, szczególnie zainteresowany turystyką na obszarach górskich, kierownik zespołów badawczych. Obecnie związany z Polskim Towarzystwem Geograficznym, Oddział w Rzeszowie. Przewodnik górski beskidzki i pilot wycieczek. Współautor koncepcji metodologii cyklicznych badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim na zlecenie Podkarpackiej Regionalnej Organizacji Turystycznej.

Krzysztof Szpara, PhD, geographer, long-term researcher and lecturer, especially interested in tourism in mountain areas; head of research teams. Currently associated with Polish Geographical Society, Rzeszów Branch. Beskidy mountain guide and tour leader. Co-author of the concept of the methodology of cyclical research on tourist traffic in the Podkarpackie Voivodeship, commissioned by the Podkarpackie Regional Tourism Board.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8384-9867>

Adres/Address:

Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział w Rzeszowie

ul. 3 Maja 15

35-030 Rzeszów, Polska

e-mail: kszpara@o2.pl

Mateusz Stopa, dr, badacz, analityk i metodolog, pracuje w Instytucie Mediów i Nauk Społecznych Uniwersytetu w Stavanger w Norwegii. Kierownik i członek licznych zespołów badawczych, szczególnie zainteresowany społecznymi wymiarami rozwoju województwa podkarpackiego. Prywatny przedsiębiorca świadczący usługi badawczo-analityczne, głównie w zakresie procesów decyzyjnych i wdrażania innowacji. Współautor koncepcji metodologii cyklicznych badań ruchu turystycznego w województwie podkarpackim na zlecenie Podkarpackiej Regionalnej Organizacji Turystycznej.

Mateusz Stopa, PhD, researcher, analyst and methodologist, currently working at the Institute of Media and Social Sciences of the University of Stavanger, Norway. Manager and member of numerous research teams, particularly interested in the social dimensions of the development of the Podkarpackie Voivodeship. A private entrepreneur providing research and analytical services, mainly in the field of decision-making processes and innovation implementation. Co-author of the concept of the methodology of cyclical research on tourist traffic in the Podkarpackie Voivodeship, commissioned by the Podkarpackie Regional Tourism Board.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9286-5073>

Adres/Address:

University of Stavanger

Department of Media and Social Sciences

4036 Stavanger, P.O. box 8600, Norway

e-mail: mateusz.b.stopa@uis.no